

Převod dvou syntaktických hebraismů v českých biblických překladech*

Robert Dittmann

Oddělení vývoje jazyka, Ústav pro jazyk český, Akademie věd ČR, v. v. i., Praha
Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc

0. Překlad z hebrejštiny představuje obtížný úkol. V příspěvku chci upozornit na dvě hebrejské syntaktické konstrukce a jejich převod v českých překladech bible. Je to jednak konstrukce určitého slovesa s infinitivem téhož slovesa (v některých českých překladech převáděná určitým slovesem a přechodníkem přítomným téhož slovesa: *rozmnože rozmnožím*) a jednak genitivní vazba v Ž 51 (typu *hora svatosti*). Obě vazby pronikly hojně do Vulgáty (Starý i Nový zákon) i do řeckého NZ (někdy prostřednictvím Septuaginty). Cílem příspěvku je vlastně zjistit, kdy dochází v české tradici k přechodu od doslovného překladu k překladu podle smyslu (*rozmnože rozmnožím* > *velice rozmnožím*, *hora svatosti* > *svatá hora*), případně jak se překladatelé stavěli k převodu hebraismů.

Na obě sledované konstrukce upozornil ve své Gramatice Jan Blahoslav, glosující náměšťskou Gramatiku. Na f. 69a Blahoslavovy Gramatiky je uvedeno Filomatesovo poučení, že „*židovskému jazyku zvyklost jest, genitivum substantivum ponere pro adiectivo. Ut: filius perditionis pro filius perditus; corpus peccati pro corpus peccans; filius gehennae pro filius gehennalis. Židovskému jazyku tak mluvíti sluší, ale českému nesluší. A protož kdež takový... hebraismus se nalézá, máš exponovati genitivum substantivum adiective...*“ (Čejka – Šlosar – Nechutová, 1991, s. 74). Blahoslav to na f. 69b komentuje: „*Protož de hebraismo věděti sluší že na mnohých místech velice i českou řeč ozdobuje, tak dobře jako graecismus latínskou. Ale zase také mohl by někdo té figury (totíž způsobu mluvení židovského) tak užívati, buď často buď ne v čas, a ovšem bez soudu, že by místo ozdoby ohyzdu k řeči své připojil... Staří říkávali neb psávali někdy... slova tato: přistupuje přistupuji, jako i latiníci accedens accedo; již nyní i v latině i v češtině nesoudí se to za žádnou ozdobu.*“ (Čejka – Šlosar – Nechutová, 1991, s. 75). Blahoslav se však posledně uvedených hebraismů ve svém překladu nevyvaroval důsledně, např. v Sk 7, 34 překládá *Vida viděl sem*, v Mt 13, 14 *hledíce hleděti budete*. Na jiném místě Gramatiky (f. 234a) říká Blahoslav o genitivních vazbách (typu *syn zaslíbení*, *syn ztracení*), že „*uší naše nic se na tom nezastavují jako na nějaké nové věci, ale líbost v tom jakás jest, jako by to vlastní přirození jazyku našeho dávalo, non radit aures sed demulcet.*“ (Čejka – Šlosar – Nechutová, 1991, s. 236).¹ Blahoslav tedy uměl ocenit i výlučnost biblického stylu. Zaměřím se především na konstrukci s infinitivem, kde je hebraismus příliš tvrdý,² u genitivní vazby upozorním jen

¹ Překlad z latiny (tamtéž): „*Uši to nerve, nýbrž jim to lahodí.*“

² Srov. Kyas (1997, s. 147) o návrzích Filomatesa: „*Desiderio desideravi – náramně neb srdečně (žádostí sem žádal), praecipiendo praecipimus – přísně prikazujeme (prikazujícíe prikazujeme).*“

na jedno místo. Některé hebraismy odstraňovali i překladatelé do latiny v 16. st. (např. Erasmus, Castellio), jiní je obsahují ve velké míře (Münster; ³ Pagninus; sr. Ž 51, 13 *spiritum sanctitatis tuae – Vg spiritum sanctum tuum*).

1. Konstrukce určitého slovesa se samostatným infinitivem téhož slovesa (*roz-množe rozmnožím*). V hebrejštině existuje dvojí konstrukce určitého slovesa s infinitivem téhož slovesa. Vzdáleně nám mohou připomenout české substandardní konstrukce typu *Vařit uvařím, ale nakoupit nepudu* (zde jde ovšem v první větě o infinitiv s funkcí zřetelového příslovečného určení) nebo figury etymologicae typu *tančit tanec*, případně superlativy vyjádřené tzv. hebrejským genitivem stupňovacím (*kniha knih*).

Zjednodušeně lze pro oznamovací věty v hebrejštině říci, že infinitiv v postpozici vyjadřuje trvání nebo opakování,⁴ infinitiv v antepozici zdůrazňuje slovesný děj⁵ a překládá se zejména jako „velice, mnoho, opravdu, nesmírně“. Příklady:

1.1 Infinitiv v postpozici: → *neustále / opětovně*; např. Joz 24, 10

BHS: אַתְּכֶם מִיָּדוֹ: וְלֹא אֲבִיתִי לְשָׁמַעַם לְבַלְעֵם וַיְבַרְךְ בָּרוּךְ אַתְּכֶם וְאַצְלָה

Vg: *et ego nolui audire eum, sed e contrario per illum benedixi vobis, et liberavi vos de manu eius*

LXX: καὶ οὐκ ἠθέλησεν κύριος ὁ θεός σου ἀπολέσαι σε καὶ εὐλογίαν εὐλόγησεν ὑμᾶς καὶ ἐξέλιπτο ὑμᾶς ἐκ χειρῶν αὐτῶν καὶ παρέδωκεν αὐτοῦς

ČEP: *nechtěl jsem Bileáma slyšet, opětovně vám musel žehnat. Tak jsem vás vytrhl z jeho rukou*

1.2 Infinitiv v antepozici: → *velice, opravdu, zcela, nesmírně, pře-*; např. Gn 16, 10

BHS: וַיֹּסֶף מֶרֶב: וַיֹּאמֶר לָהּ מִלֵּאָה יְהוָה הַרְבָּה אֲרַבָּה אֶת־זַרְעֶךָ וְלֹא יִסְפַּר מֶרֶב:

Vg: *Et rursum: Multiplicans, inquit, multiplicabo semen tuum, et non numerabitur prae multitudinem.*

LXX: καὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ ἄγγελος κυρίου πληθύνων πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου καὶ οὐκ ἀριθμηθήσεται ἀπὸ τοῦ πλήθους

ČEP: *Dále jí řekl: „Velice rozmnožím tvé potomstvo, takže je nebude možno ani spočítat.“*

Dále zkoumám infinitiv v antepozici. Vulgáta často překládá takový hebrejský infinitiv přechodníkem (*multiplicans multiplicabo – rozmnože rozmnožím*), jindy celou konstrukci pouhým slovesem.

Zkoumané příklady: Starý zákon: Gn 2, 16; 3, 16; 15, 13; 16, 10; 18, 10; 20, 7; 22, 17 (2x); 44, 28; 50, 24; Ex 2, 19; 3, 7; 3, 16; 4, 14; 13, 19; 15, 26; 1S 2, 30; 14, 43; 1Kr 8, 13; Ž 40, 2; 49, 8; 132, 15; Iz 61, 10; Jr 8, 13; 31, 18; Sf 1, 2. **Nový zákon:** Mt 13, 14; Sk 7, 34; 28, 26; Žd 6, 14 (2x).

³ Mesguich (2008, s. 270): „Münster followed closely the Hebrew text, as had Pagninus done before him. He did not hesitate to use loan translations from Hebrew and thus translated Hebrew structures literally.“

⁴ Infinitiv v postpozici „seems to connote continuous action or repetition“ (Arnold – Choi, 2003, s. 75).

⁵ Infinitiv v antepozici „intensifies the verbal idea“ (Merwe et al., 1997, s. 158); „affirms and intensifies the authenticity or conviction of the verbal action“ (Arnold – Choi, 2003, s. 74).

Zkoumané české překlady (úplný bibliografický záznam viz níže): Bible olo-moucká (BiblOl); Nový zákon 1533; Bible Melantrichova 1556/7; Červenkův Žaltář 1562; Blahoslav 1568; Štefanova Postila 1575; Kralická bible šestidílná 1579 – 94; Kralická bible 1613; Svatováclavská bible 1677 – 1715; Polášek 1791; Procházka 1804; Draský; Bible 1851; Frencl – Desolda (1860 – 4); Sušil (1864 – 72); Sedláčkův překlad žalmů; Karafiátova revize 1915; Hejčl; Hirsch – Sicher (1932 – 50), Sýkora – Hejčl 1946, Škrabal 1948; Petru 1951 – 5, Heger 1955 – 8, Col 1961, Žilka 1966, Petru 1969, Bogner (nedokončen), ČEP, Bašus – Pípal.

Zkoumané cizojazyčné překlady: Vulgata Clementina (Vg), hebrejský text (BHS), Septuaginta (LXX), Textus Receptus (SCR), Psalterium iuxta Hebraeos (IUXTA).

1.3 Závěry: I. Starý zákon: 1. Není překvapením, že zkoumané rukopisné bible a utrakvistické tisky do Kralické bible se převádějí doslovně podle vulgátní tradice. Existují ovšem ojedinělé odchylky (1S 14, 43 Severýn 1537, Melantrich 1556/7 *Okusil jsem maličko Medu / omočiv* (Severýn *medu omočiv*) – Vg *gustans gustavi in summitate*). Vulgáta ovšem z 26 zkoumaných SZ dokladů 11krát převádí pouze určitým slovesem (Vf), 11krát určitým slovesem a participiem prézenta, 4krát má pak jiný převod. Oproti hebrejskému textu dochází tedy často k významovému ochuzení. V č. překladech jsou doloženy přechodníky přítomné i minulé. **2.** V bratrské tradici dochází ke zlomu v 16. st. částečně už před Šestidílkou (Červenka /Ž 40, 2 *Očekával sem bedlivě!*, Štefanova Postila /Gn 3, 16 *Rozmnožím velice!*), pak v Kralické bibli šestidílné. Překlad Červenkův a Štefanovy Postily svědčí o tom, že už před Šestidílkou měla jednota překlady ovlivněné znalostí hebrejštiny. Šestidílka má většinou převod podle smyslu. Kraličtí ani Karafiát ale nezachytili všechny případy sledované vazby. Kralická bible 1613 se v jednom případě (Ex 3, 16 *Rozpomínaje rozpomenul sem se*) vrací k vulgátnímu převodu, Karafiát jej nahrazuje převodem Vf+Partikule (*Jistotně navštívil jsem*). **3.** Utrakvistické bible (Melantrich 1556/7) i katolická Svatováclavská bible mají na sledovaných místech otrocký překlad, ten dodržuje přesně i Procházka bible 1804 a konzistorní bible 1851. **4.** Ke zlomu v katolické tradici dochází u Draského (1821 – 32 – zapadlý překlad z původních jazyků) a ve Frenclově – Desoldově bibli (1860 – 64) – zcela odstraňují vulgátní převod určité sloveso + přechodník téhož slovesa (Vf_a+Transgr_a), Frencl – Desolda má 4krát nově převod Vf+Adv, 3krát poprvé ve sledované české tradici Vf_a+Vf_a /Jr 8, 13 *Shromáždím, shromáždím je!*. Poprvé se u Draského a Frencla – Desoldy v české katolické tradici objevuje také převod Partikule+Vf /1S 2, 30 *Řekl jsem zajisté!*. Draský má více specifických řešení /Gn 44, 28 *mám za to jistě, že k roztrhání přišel* = „jistě zahynul“/ a blíží se v tomto smyslu Hegerovi. Poprvé z českých katolických překladů mají správný převod Draský a Heger v Gn 20, 7 (*jistě zahyneš; jistě umřeš; dříve smrtí umřeš* = Vg *morte morieris*) a v Ex 4, 14 (*jistě mluvíti bude; dobře mluví; dříve výmluvný jest* = Vg *eloquens sit*). **5.** Blízký Frenclovi – Desoldovi je Hejčl. Ani on nemá vulgátní vazbu Vf_a+Transgr_a. **6.** Hegerův překlad potvrzuje, že stojí na okraji české tradice: ačkoli je to překlad z originálu, 7krát převádí pouhým Vf, 8krát Vf+Adv, nemá převod Vf_a+Transgr_a, ale má nejvícekrát převod nevy-skytující se u ostatních sledovaných překladů (např. Ž 40, 2 *Srdečnou radost mám* – místo „Velice se raduji“). **7.** Překlad Pentateuchu od rabínů Hirsche a Sichea preferuje

převod Vf (8krát z 16 zkoumaných míst), příp. Vf+Adv (3krát). U nedokončeného Bognerova překladu zde nelze učinit závěry. **8.** Mezi okazionální převody patří např. u Hegera Mod+Inf_b+Inf_c (Sf 1, 2 *odkliditi a zahubiti hodlám*), u Hirsche – Sichera Partikule+n-Ptc_a+n-Ptc_a+Cop /Gn 44, 28 *Jistě rozsápán, rozsápán jest/* aj. **9.** Bude třeba zkoumat další překlady, které jsme pominuli. **10.** Ukazuje se, že hlavními způsoby převodu sledované hebrejské konstrukce určitého slovesa a infinitivu téhož slovesa v antepozici jsou ve struktuře českých překladů následující čtyři: pouhé určité sloveso, dále určité sloveso s modifikujícím adverbium, určité sloveso a přechodník téhož slovesa, určité sloveso a částice. Různých méně častých typů převodů je větší množství. **II. Nový zákon:** Ze sledovaného souboru pěti dokladů, kde má řecký text NZ většinou syntaktický hebraismus v podobě vazby participia+Vf od stejného slovesa (nikoli v Mt 13, 14;⁶ Sk 28, 26) – a to často v důsledku citace Septuaginty –, má Clementina 3krát převod Vf_a+Transgr_a. Staroslověnský překlad užívá ještě převod doslovný. Jako první užívá adverbium ve sledované české tradici Šestidílka (Žd 6, 14), reduplikaci Vf_a+Vf_a Optátův NZ 1533 (Sk 7, 34 *Viděl sem / viděl sem* podle Erasma, např. Erasmus 1522 *Vidi, vidi*). Pozoruhodný je však katolický překlad Poláškův 1781, který převádí dvakrát pouhým Vf (Sk 7, 34 *Viděl sem*) a zcela odstraňuje doslovný překlad. Dále si pozornost opět zaslouží Frencl – Desolda, jejichž překlad má vícekrát reduplikaci určitého slovesa nebo příčestí (Žd 6, 14 *rozmnožím, rozmnožím tebe*) a neobsahuje – stejně jako ve SZ – ani jeden případ doslovného překladu sledované vazby, zatímco Draský je má (Sk 28, 26 *Slyšíce slyšeti budete* x Vg *aure audietis*, SCR ἄκοῦσθετε) a Sušil převádí opět doslovně podle dřívější katolické tradice. Ve 20. st. lze upozornit zejména na přínos Škrabalův, u něhož se pravděpodobně do volby převodu promítla znalost orientálních jazyků a přínos Žilkův.

2. Převod genitivní konstrukce typu hora svatosti v žalmech: Hebrejšтина má málo adjektiv a statické příznaky vyjadřuje pomocí konstrukce status absolutus – status constructus. V Psalteriu Gallicanu je už na mnoha místech např. *mons sanctus* místo *mons sanctitatis*. Zaměřil jsem se pouze na Ž 51, 16 – tady čte Vulgáta *Deus salutis* (*Bože spásy*) místo *spásný Bože*, příp. *Bože spasiteli*. Staroslověnský překlad (Psalterium Sinaiticum) zde má rovněž genitiv. Sledovaná česká tradice – kromě Kralické bible – má genitiv, až Hejčl má z katolických překladů adjektivum. Zde tedy neodstranili hebraismus ani Draský, ani Frencl – Desolda, ani např. Šrámek. Dokonce i Jeruzalémská bible zde má opět genitiv. Doklady: **Ž 51, 16:** BHS אֱלֹהֵי הַשְּׁמִיטָה – IUXTA *Deus salutis meae* – BiblOl *bože zdravie mého* – Šestidílka, Kralická bible 1613 *Bože spasiteli můj* (Šestidílka marg.: *H. spasení mého*) – Červenkův Žaltář, Svatováclavská bible, Draský, Frencl – Desolda, Karafiát (!) *Bože spasení mého* – Procházka *Bože spasení mého (jediný spomocníče můj)* – Sedláček *Bože mé spásy* – Hejčl *můj spasný Bože* – Heger *Bože* – Šrámek *ty Bože mé spásy* – Bašus – Pípal *Bože, spáso má* – ČEP *Bože, moje spáso* – Jeruzalémská bible *Bože mé spásy* (fr. předloha: *Dieu de mon salut*).

⁶ Nesleduji v tomto verši výskyt vazby SCR βλέποντες βλέψετε = Vg *videntes videbitis*.

Sledované biblické překlady

Zkratky knihoven: ETF = Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy, Praha; KNM = Knihovna Národního muzea, Praha; VKOL = Vědecká knihovna, Olomouc. U tisků zaznamenaných *Knihopisem digital* a u cizích tisků do r. 1800 preferuji standardní knihovědný záznam. Zkratky biblických knih používám podle ČEP. U tisků do r. 1900 se uvádí identifikace zkoumaného exempláře.

- Bašus – Pípal** = Bašusova – Pípalova revize Kralické bible = BAŠUS, B. B. – PÍPAL, B. *Žalmy: revize kralického znění*. Praha: Kalich, 1987. BAŠUS, B. B. – PÍPAL, B. *Knih příslaví: pět svátečních svitů: revize kralického znění*. Praha: Kalich, 1984. BAŠUS, B. B. – PÍPAL, B. *Izaiáš: revize kralického znění*. Praha: Kalich, 1988. BAŠUS, B. B. – PÍPAL, B. *Dvanáct malých proroků: revize kralického znění*. Praha: Kalich, 1984. BAŠUS, B. B. – PÍPAL, B. *Knih Jobova, Evangelium podle Jana, epištoly Janovy: revize kralického znění*. Praha: Kalich, 1988.
- BHS** = Biblia Hebraica Stuttgartensia = ELLIGER, K. – KITTEL, R. (vyd.) *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. 4., upr. vyd. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990. Cit. dle *BibleWorks*.
- Bible 1851** = *Bible česká, čili Písmo svaté starého i nového Zákona, podlé obecného latinského, od sv. Římské katolické církve schváleného výkladu přeložené, a opět s pilností přehlednuté, ponapravené, vysvětlené a znovu vydané*. Praha: V knížecí arcibiskupské knihtiskárně, vedením Synů Bohumila Haase, 1851. Zkoumaný exemplář: Arcibiskupská knihovna Olomouc 3202.
- Blahoslav 1568** = Blahoslavův Nový zákon 1568 – cit. dle J. Konopásek, *Blahoslavův Nový zákon z roku 1568*. Praha 1931. Knihopis 17112.
- Bogner** = BOGNER, V. *Starý zákon: knihy prorocké: 4: Malí proroci*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1985. BOGNER, V. *Starý zákon: knihy prorocké: 1: Izaiáš*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1986. BOGNER, V. *Starý zákon: knihy prorocké: 2: Jeremiáš, Pláč, Baruch, Jeremiášův list*. Praha: česká katolická Charita, 1979. BOGNER, V. *Starý zákon: knihy prorocké: 3: Ezechiel, Daniel*. Praha: Česká katolická Charita, 1981. BOGNER, V. *Starý zákon: knihy rozjímavé: 1: Job, Přísloví, Kazatel, Píseň písní*. Praha: Česká katolická Charita, 1978. BOGNER, V. *Starý zákon: knihy rozjímavé: 3: Sirachovec, Knih moudrosti*. Praha: Česká katolická Charita, 1976. Tzv. *Český katolický překlad* zde není zkoumán.
- Col 1961** = Colův Nový zákon 1961 = *Nový zákon: z původního řeckého znění přeložil, rozčlenil, úvody a poznámkami opatřil Dr. Rudolf Col*. 2. vyd. Praha: Česká katolická Charita v Ústředním církevním nakladatelství, 1961.
- Červenkův Žaltář 1562** = Žaltář Swatýho Dawida, Proroka, a Krále velikýho. V Prostějově 1562. Zkoumaný exemplář: VKOL 32.676, KNM 24 F 1 (fotokopie olomouckého exempláře). Knihopis 17555.
- Český ekumenický překlad (ČEP)** = *Český ekumenický překlad: Písmo svaté Starého i Nového Zákona podle ekumenického vydání z r. 1985*. Cit. dle *Theophilos 3.1.4 a BibleWorks 5.0.020w*.

- Draský** = DRASKÝ, T. *Výklad Český (ne obšírný, však bezpečný) všech Písem Svätých staré i nové Umluvy z původních jazyků...* Díly 1-5. Praha: Šolovská Impresse, 1821-1832. Zkoumaný exemplář: digitální kopie na adrese <http://kramerius.nkp.cz>.
- Erasmus 1522** = NOVUM TESTA=MEN TVM OMNE, TERTIO IAM AC DI=ligentius ab ERASMO ROTERODAMO recogni/tum, non solum ad Graecam ueritatem, uerumetiam | ad multorum utriusque linguae codicum, eorumque ue/terum simul & emendatoru(m) fidem, postremo ad pro/ batissimorum autorum citationem, eme(n)dationem & | interpretationem, una cum Annotationibus recogni/tis, ac magna accessione locupletatis, quae lectorem do|ceant, quid qua ratione mutatum sit. Quisquis | igitur amas uetam Theologiam, lege, cogno|sce, ac deinde iudica. Neque statim offen/dere, si quid mutatum offenderis, sed | expedere, num in melius mutatum | sit. Nam morbus est, non iu|dicium, damnare quod | non inspex/eris. | SALVO VBIQVE ET ILLABEFA|CTO ECCLESIAE IVDICIO. | Ad-dita sunt in singulas Apostolorum epi/stolas, Argumenta per eundem. Zkoumaný exemplář: VKOL 364.
- Frencl – Desolda** = Frenclova – Desoldova bible 1860 – 64 = *BIBLÍ ČESKÁ čili Pís-mo svaté starého i nového zákona podlé obecného latinského, od sv. římské katolic-ké církve schváleného výkladu přeložené a od nejdůstojnější kníž. arcib. pražské konsistoře vydané; nyní pak poznovu s mnohou pilností přehlednuté, poopravené a příslušným výkladem opatřené prací Innocencia Ant. Frencla, doktora v bohosloví, rektora u sv. Jiří na hradě pražském, kníž. arcib. notáře, ředitele Dědictví Svatojan-ského. S povolením nejd. kn. arcib. pražské konsistoře. S dřevorytinami dle výkresů nejvýtečnějších umělců. V Praze. Nákladem Karla Bellmanna. Zkoumaný exemplář: Strahov BA V 3.*
- Heger** = Hegerův Starý zákon 1955 – 58 = HEGERŮV PŘEKLAD SZ = KOTALÍK, F. – MERELL, J. (vyd.) *Písno svaté Starého zákona*. Praha: Česká katolická Charita v Ústředním církevním nakladatelství, 1955 – 1958.
- Hejčl** = *Bible česká... Dle obecného znění latinského se stálým kritickým zřetelem k původním textům přeložil, úvody předeslal a výkladem provází Dr. Jan Hejčl*. Redigoval Dr. Antonín Podlaha. Se schválením arcibiskupského ordinariátu v Praze. Praha, nákladem Dědictví sv. Jana Nepomuckého, tiskem Cyrillo-methodějské knihtiskárny V. Kotrby, 1917 – 1925.
- Hirsch – Sicher** = Hirschův – Sicherův Pentateuch 1932 – 1950 = 1. [hebr. název] *Pět knih Mojžíšových: Kniha první*. Překladem českým opatřili rabíni: Dr. Isidor Hirsch (kap. 1. – 36.)[,] Dr. Gustav Sicher (kap. 37. – 50.). Nákladem vlastním. Praha 1932. Vydal Svaz pražských náboženských obcí židovských péčí Nejvyšší rady svazů náboženských obcí židovských v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 2. [hebr. název] *Pět knih Mojžíšových: Kniha druhá*. Překladem českým opatřil: rabín Dr. Isidor Hirsch. Nákladem vlastním. Praha 1935. Vydal Svaz pražských nábožen-ských obcí židovských péčí Nejvyšší rady svazů náboženských obcí židovských v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 3. [hebr. název] *Pět knih Mojžíšových: Kniha třetí*. Překladem českým opatřil: rabín Dr. Gustav Sicher. Nákladem vlastním. Praha 1938. Vydal Svaz pražských náboženských obcí židovských péčí Nejvyšší rady svazů náboženských obcí židovských v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 4. [hebr. název] *Pět knih Mojžíšových: Kniha čtvrtá*. Překladem českým opatřil: rabín Dr.

Isidor Hirsch. Nákladem vlastním. Praha 1939. Vydal Svaz pražských náboženských obcí židovských péčí Nejvyšší rady svazů náboženských obcí židovských v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 5. *Řeči Mojžíšovy: pátá kniha tory*. Z hebrejského originálu DEVARIM přeložil a předmluvou opatřil Dr Gustav Sicher[,] vrchní rabín pražský[.] Vysvětlivky napsal Gustav Flusser[,] lektor novohebrejštiny na Orientálním ústavě v Praze. Praha: Melantrich, 1950.

IUXTA = Psalmi iuxta Hebraicum translati – cit. dle WEBER, R. et al. (vyd.) *Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1983. ISBN 3-438-05303-9.

Jeruzalémská bible = česká verze Jeruzalémské bible – cit. dle *Theophilos*.

Karafiátova revize 1915 = *Bibli svatá, to jest: Svatá Písma Starého i Nového Zákona: text Kralický z roku 1613 podle původních textů opravený: vydání jubilejní*. Praha: nákladem Britické i zahraničné společnosti biblické, 1915.

Kralická bible 1613 = *Bibli swatá*. To gest, Kniha w niź se wssecka Pjsma S. Starého y Nowého Zákona obsahuj. W nowě wytisštěna, a wydána, M. DC. XIII. Zkoumaný exemplář: VKOL II 32.073. Knihopis 1110.

Kralická bible šestidílná 1579 – 1594 = *Bibli České Djl' prwnj Totiž, Patery Knihy Mogžjssowy W nowě wydané. MDLXXIX; Bibli České Djl' druhý W nowě wydaný, Léta Páně MDLXXX; Bibli České Djl' třetj Wnowě wydaný, Léta Páně MDLXXXII; Bibli České Djl' čtwrtý W nowě wydaný, Léta MDLXXXVII; Bibli České Djl' pátý, W němž se knihy, ty kteréž sau nazwány Apokryffa, pokládaj. Wnowě wydaný Léta MDLXXXVIII; Bibli České Djl' ssestý Totiž, Nowý Zákon W nowě wydaný. Léta Páně MDXCIII. Zkoumaný exemplář: VKOL II 32.377. Knihopis 1107.*

LXX = Septuaginta = RAHLFS, A. (vyd.) *Septuaginta*. 9. vyd. Stuttgart: Württembergische Bibelanstalt a Deutsche Bibelgesellschaft, 1971. Cit. dle *BibleWorks*.

Melantrich 1556/7 = Melantrichova bible 1556/7 = *Biblij Česká. Cum Gratia et Priuilegio, Serenissimi Romanorum, Hu[n]gariae, Bohemiae etc., Regis. ANNO MDLVI*. Praha 1556 – 1557. Zkoumaný exemplář: VKOL III 32.296. Knihopis 1102.

Münster = Münsterova bible 1546 = [hebr. text nepřepisují] EN TIBI LECTOR | Hebraica Biblia, latina planeq; noua | SEBAST. MVNSTERI TRALATIONE, POST OMNEIS OM-|nium hactenus ubiuis gentium æditiones euulgata, & quoad fieri potuit, he=|braicæ ueritati conformata: adiectis insuper è Rabinorum commen-|tarijs annotationibus haud poenitendis, pulchrè & uoces | ambiguas, & obscuriora quæq; loca | elucidantibus. | [...] || BASILEÆ | 1546. Zkoumaný exemplář: VKOL III 29.

Nový zákon 1533 = NOWY TESTAMENT WSSECEK GIZ NEYPOSLEZE A PILNIE OD ERAZMA ROTERODámského přehlédnutý: Netoliko yakž Ržecká p[ra]wda w sobie má: ale také yakž obogijho yazyku mnozý stařij | a zprawenij exemplári magij: neyposléze yakž neypřigatieyssij doktoři dowodij | napravugij a wykládajij. Protož kdožkoli miluješ prawú Teologij: čti: rozeznáwey: a potom sud'. Aniž y hned se horš | nalezliby co proměněného: ale toho sobie powaž | gestli w lepssij proměněno. Neb neduh g[es]t | ne saud | tupiti | do čehož by prwé nena- hlédł. Náměšť 1533. Zkoumaný exemplář: VKOL 32.197. Knihopis 17099.

- Pagninus** = Pagninův překlad = BIBLIA | SACRA IVXTA | GERMANAM HEBRAICI | idiomatis proprietatem, nunc primum adiectis | in singula capita perbreuibus [!] argumentis, | atque locorum scripturarum con-|cordantijs, summa fide, & | non aestimandis laboribus | impensisq₃ | excusa, | Interprete Xante Pagnino Lucense. | [...] || Coloniae, ex Officina Melchioris Nouesiani, An-|no à Christo nato, M. D. XLI. Zkoumaný exemplář: VKOL II 82.
- Petrů 1951 – 55** = Nový zákon O. Petrů 1951 – 55 = 1. *Evangelia. Z původního textu přeložil a vyložil P. Dr. Pavel Škrabal O. P. K tisku znova připravil P. Dr. Ondřej M. Petrů O. P.* Řím: Tipografia Poliglotta Vaticana, 1951. 2. *Apoštolář. I. – II. část. Z původního řeckého znění přeložil a vysvětlil P. Dr. Ondřej M. Petrů, O. P.* Řím: Typis Pont. Universitatis Gregoriana, 1954 – 1955.
- Petrů 1969** = Nový zákon O. Petrů 1969 = *Nový zákon: z původního řeckého znění přeložil a vysvětlivkami opatřil Dr. Ondřej M. Petrů O.P.[,] řádný profesor papežské University svatého Tomáše.* Řím: Křesťanská akademie, 1969.
- Polášek** = Poláškův překlad Nového zákona 1791 = Pjsmo Swaté Nowého Zákona pro lid obecný vysvětlené od Kněze Frantisska Pollásska, bývalého učitele Pjsma Swatého na vysokých školách Holomouckých. W Brně, wytisštěné u Jozefa Jiřjho Traslery, knihotlačitele a knihohandljře. 1791. Zkoumaný exemplář: KNM 87 F 276. Knihopis 14135.
- Procházka** = Biblí 1804 = *Biblí Česká, to jest, celé Svaté Písmo starého i nového Zákona, podlé starého obecného Latinského od svaté Římské katolické Círky schváleného výkladu, opět s obzvláštní pilností přehlédnuté, ponapravené, vysvětlené a znovu vydané, léta Páně 1804.* V Praze, nákladem císař. král. normální školy. Zkoumaný exemplář: na oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
- SCR** = Textus receptus, cit. dle *BibleWorks*.
- Sedláček 1900 – 1901** = SEDLÁČEK, J. *Výklad posvátných žalmů obsahující překlad z latinské Vulgaty i z původního znění a úplný výklad Žaltáře.* Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1900 – 1901. SEDLÁČEK, J. *Výklad posvátných žalmů obsahující překlad z latinské Vulgaty i z původního znění a úplný výklad Žaltáře: přidán výklad biblických chvalozpěvů breviáře.* Praha: Dědictví Svatého Prokopa, 1901.
- Sušil** = Sušilův Nový zákon = *Evangelium svatého Matouše. Přeloženo a obšírně vyloženo od Františka Sušila, profesora theologie. Nákladem dědictví sv. Prokopa.* V Praze. Tiskárna Karla Bellmanna. 1864. Zkoumaný exemplář: ETF IIK 552/1,2. *Skutky apoštolské. Přeloženy a obšírně vyloženy prací Dr. Františka Sušila, někdy profesora theologie a č. kanovníka v Brně.* Nákladem dědictví sv. Prokopa. V Praze. Tiskem kn. arc. kněhtiskárny za Rohlíčka a Sieverse. 1869. Zkoumaný exemplář: ETF IIK 552/7. *Sv. Pavla List k Židům. Přeložen a obšírně vyloženy prací Dr. Františka Sušila, někdy profesora theologie a č. kanovníka v Brně.* V Praze. 1872. Zkoumaný exemplář: ETF Sklad IIK 552/10.
- Svatováclavská bible** = BJBLJ Česká | to gest | Swaté Pjsmo | Podlé Starožitného | a Obecného Latinského | od Wsseobecné Cýrky Swaté Ržjmské potvrzeného a vžjwaného Přeloženj [...] W Starém Městě Pražském | w Kollegi Sw. Kljmenta Towaryšstwa P. Gežjsse | skrze Joachyma Jana Kamenického | Faktora | Léta M. DCC. XV. [= 2. díl] Prorokowé A Knihy Machabeyský. Nákladem Dědictwj Swatého Wáclawa | [...]|| Léta 1712. [= 3. díl] Druhý djl Biblj totižto Nowý Zákona Podlé

starého obecného Latinského textu, od samospasytedlné Ržjmské Katoljcké Cýrkwe schwáleného, a až posawad wtěž Cýrkwi vžjwaného [...]|| Léta Páně 1677 [...] [= 3. díl, NZ]. Zkoumané exempláře: VKOL III 32.052. Knihopis 1111.1, 1111.2, 1111.3.

Sýkora – Hejčl 1946 = Sýkorův – Hejčlův Nový zákon 1946 = *Nový zákon Pána našeho Ježíše Krista: podle Vulgaty se stálým zřetelem na původní text řecký přeložil a úvody i výklady opatřil Dr Jan L. Sýkora: k tisku znovu připravil Dr Jan Hejčl.* Praha: Vyšehrad, 1946.

Škrabal = Škrabalův Nový zákon 1948 = *Nový zákon: z původního textu přeložil a vyložil Dr. Pavel Škrabal O. P.[.] licenciát Pisma svatého.* Olomouc: dominikánská edice Krystal, 1948.

Šrámek = Šrámkův překlad = ŠRÁMEK, V. *Písmo: sv. 4: svitky: Chrátové zpěvy – Přísloví – Ijžób – Píseň písní – Rúth – Pusto je ve městě – Koheleth – Esthér – Dáníel – Ezrá – Nechemjá – Dnové I. – II.* Za spolupráce V. Kajdoše. Praha: Sfinx, 1948.

Štefanova Postila 1575 = Výklad Řečj Božjch kteréž we dny Nedělnj a swátečnj w shromážděnjch Křesťanských, od učitelůw Gednoty Bratrské / obecně předkládány býwagj. ANNO CHRISTI MDLXXV. Zkoumaný exemplár: KNM 35 C 1. Knihopis 15953.

Vg = Vulgata Clementina – cit. dle *Vulsearch*.

Žilka 1966 = Žilkův Nový zákon 1966 = *Nový zákon: Z řečtiny přeložil František Žilka.* 6. vyd. Praha: Kalich 1966.

Literatura:

ARNOLD, Bill T. – CHOI, John H.: *A Guide to Biblical Hebrew Syntax.* Cambridge: CUP 2003. 240 s.

BibleWorks 7.0.012g. 2006.⁷ Fonty: BWHEBB, BWHEBL, BWTRANSH [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek] Postscript® Type 1 and TrueTypeT fonts Copyright © 1994-2006 BibleWorks, LLC. All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission and are from BibleWorks, software for Biblical exegesis and research. I ask others to comply with displaying and preserving the copyright, if they also distribute any derived publications.

BLASS, Friedrich – DEBRUNNER, Albert – FUNK, Robert W.: *A Greek Grammar of the New Testament and Other Early Christian Literature.* Chicago: University of Chicago Press 1961. 325 s.

ČEJKA, Mirek – ŠLOSAR, Dušan – NECHUTOVÁ, Jana (vyd.): *Gramatika česká Jana Blahoslava.* Brno: Masarykova univerzita 1991. 428 s.

EWALD, Heinrich: *Syntax of the Hebrew Language of the Old Testament.* United States: Gorgias Press 2005. 332 s.

KYAS, Vladimír – KYASOVÁ, Věra – PEČÍRKOVÁ, Jaroslava (vyd.): *Staročeská bible Drážďanská a Olomoucká: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století: IV: Tobíáš – Sirachovec.* Paderborn: Ferdinand Schöningh 1996. 591 s.

⁷ Děkuji doc. P. Chalupovi z Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci za umožnění přístupu.

KYAS, Vladimír (vyd.): Staročeská bible Drážďanská a Olomoucká s částmi Bible litoměřicko-třeboňské: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století: II: epištoly, Skutky apoštolů, Apokalypsa. Praha: Academia 1985. 440 s.

KYAS, Vladimír (vyd.): Staročeská bible Drážďanská a Olomoucká: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století: I: evangelia. Praha: Academia 1981. 378 s.

KYAS, Vladimír (vyd.): Staročeská bible Drážďanská a Olomoucká: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století: III: Genesis – Esdráš. Praha: Academia 1988. 762 s.

KYAS, Vladimír: Česká bible v dějinách národního písemnictví. Na přípravě kap. 34 se podíleli M. Bohatcová, E. Michálek, J. Pečirková a D. Šlosar. Kap. 35 napsal J. Vintr, který také sestavil přílohu 41. Přílohu 40 připravil K. Stejskal, přílohy 37 – 39 zpracovala, rejstříky sestavila a publikaci k vydání připravila J. Pečirková. Praha: Vyšehrad 1997. 320 s.

Litterae ante portas. Viz <www.litterae.phil.muni.cz>⁸ 30. 12. 2008.

MERWE, Christo v. d. – NAUDÉ, Jackie – KROEZE, Jan: A Biblical Hebrew Reference Grammar: Electronic Ed. Oak Harbor: Logos Research Systems, Inc. 1997. Viz Litterae ante portas. 412 s.

MESGUICH, Sophie K.: Early Christian Hebraists. In: Hebrew Bible / Old Testament: The History of Its Interpretation: Volume II: From Renaissance to the Enlightenment. Ed M. Sæbø. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 2008, s. 254 – 275.

MOULTON, James H. – NIGEL, Turner: A Grammar of the New Testament Greek: Volume 3: Syntax. Edinburgh: T. & T. Clark 1963. 417 s.

ROBERTSON, Archibald T.: A Grammar of the Greek New Testament in the Light of Historical Research. Logos 1919, 2006. Viz Litterae ante portas.

Theophilos 3.1.6. 1997-2004. Program volně dostupný na Internetu. Viz <www.theophilos.sk>. 30. 6. 2007.

Vulsearch 4.1.6. 2000-2007. Program volně dostupný na Internetu. Viz <www.vulsearch.sf.net>. 30. 6. 2007.

WILLIAMS, Ronald J.: Williams' Hebrew Syntax: Revised and expanded by John C. Beckman. Toronto: Toronto University Press 2007. 248 s.

* Příspěvek vznikl v rámci projektu MŠMT *Výzkumné centrum vývoje staré a střední češtiny* (od praslovanských kořenů po současný stav) – projekt LC546.

⁸ Děkuji prof. J. Nechutové z Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně za umožnění přístupu.